

ÕPPEAINE NIMETUS	ÜHISKONNAÕPETUS
ÕPPEAINE KIRJELDUS	<p>Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse, väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.</p> <p>Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga.</p> <p>Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.</p> <p>I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainaena.</p> <p>II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitluse keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.</p> <p>III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Õpitakse tundma põhiseaduslikke institutsioone nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler. Pööratakse tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasärääkimine, e-teenuste tarbimine jne).</p> <p>Majandusteemad kolmandas kooliastmes keskenduvad isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine).</p> <p>Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Oluline koht on uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused. Võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).</p>

	<p>Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.</p> <p>Õppe- ja kasvatuseesmärgid</p> <p>Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada; 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest; 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil; 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teistega, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas; 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.
	TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD
<p>II KOOLIASTE</p>	<p>6. klassi lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja –algatusi; 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõiguseid; 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma; 4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat; 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti; 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust; 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata; 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi; 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja –looja; 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti; 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada; 12) käitub teadliku tarbijana; 13) on viisakas, sõbralik, väärikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus. 14) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 15) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 16) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 17) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 18) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena; 19) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 20) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi; 21) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;

	<p>22) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;</p> <p>23) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;</p> <p>24) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;</p> <p>25) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;</p> <p>26) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;</p> <p>27) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;</p> <p>28) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;</p> <p>29) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;</p> <p>30) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;</p> <p>31) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;</p> <p>32) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;</p> <p>33) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;</p> <p>34) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;</p> <p>35) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;</p> <p>36) koostab eelarve etteantud piirides;</p> <p>37) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;</p> <p>38) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.</p> <p>39) loetleb Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone ja kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus);</p> <p>40) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks seadusi tuleb täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus.</p>
<p>III KOOLIASTE</p>	<p>Põhikooli lõpetaja:</p> <p>1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;</p> <p>2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;</p> <p>3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;</p> <p>4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele;</p> <p>5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;</p> <p>6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;</p> <p>7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;</p> <p>8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;</p> <p>9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;</p> <p>10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;</p> <p>11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;</p> <p>12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;</p> <p>13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmelisusest;</p> <p>14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;</p> <p>15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;</p>

- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi;
- 17) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 18) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 19) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 20) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 21) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 22) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 23) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 24) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 25) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 26) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 27) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 28) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 29) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 30) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 31) märkab ohtu demokraatialle enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 32) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 33) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 34) teab, mis on õigusriik ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 35) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 36) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 37) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 38) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmelisusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 39) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 40) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 41) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 42) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 43) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 44) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 45) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 46) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 47) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;

	<p>48) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>49) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;</p> <p>50) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;</p> <p>51) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;</p> <p>52) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.</p>	
KLASS	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
6. klass	Teema: Inimesed meie ümber, kogukonnad. Euroopa riigid ja rahvad, sallivus	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet <i>rahvus</i>; 2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; 3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; 4) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>võrdõiguslikkus</i> ja <i>sallivus</i>; 5) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ja nende rikkumise kohta Eestis; 6) suhtub sallivalt erinevustesse; 7) teab ja hoiab kogukonna traditsioone; 8) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i>; 9) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus); 10) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.</p>
	Teema: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja –algatus, koostöö	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus</i>, 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid</p>

	<p><i>kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus;</i></p> <p>2) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;</p> <p>3) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;</p> <p>4) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;</p> <p>5) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.</p>	<p>Eakohased kodanikualgatused võimalused.</p> <p>Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.</p>
<p>Teema: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</p>		
	<p>Õpilane:</p> <p>1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>demokraatia</i>;</p> <p>2) iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud);</p> <p>3) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;</p> <p>4) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;</p> <p>5) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;</p> <p>6) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta;</p> <p>7) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>seadus</i>;</p> <p>8) teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta;</p> <p>9) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>seadus</i> Peamised</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Rahva osalemine ühiskonna valitsemises.</p> <p>Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.</p> <p>Kohalik omavalitsus.</p> <p>Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.</p> <p>Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p>

	<p>inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne); 10) nimetab ja austab inimõigusi.</p>	
	Teema: Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) märkab ja arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel; 2) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist kooli; 3) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; 4) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu. 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd: Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p>
	Teema: Töö ja tarbimine	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; 2) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida; 3) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; 4) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed; 5) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; 6) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi. 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd: Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed - teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika. Teadlik, säästev tarbimine.</p>
8. klass	Teema: Kultuur	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab, mis on kultuur ning oskab kirjeldada seda mõju inimesele; 2) teab ja oskab analüüsida kultuurikonflikte; 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd: Kultuur. Kultuuri mõju inimesele. Rahvuskultuur ja kultuurikonflikt. Moraal ja eetika. Stereotüüp. Üleilmastumine. Diskrimineerimine.</p>

	<p>3) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;</p> <p>4) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;</p> <p>5) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;</p> <p>6) selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;</p> <p>7) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas.</p>	
	<p>Teema: Religioon</p>	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) oskab nimetada maailma suurimaid religioone ning nende levikut;</p> <p>2) teab, milliseid religioone praktiseeritakse Eestis ning tunneb nende ajalugu;</p> <p>3) oskab kirjeldada religiooset ühiskonda ja selle tähtsust indiviidile.</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd: Inimene ja religioon. Religioonid maailmas, Religioonid Eestis. Religioon ja ühiskond.</p>
	<p>Teema: Riik ja õigus. Demokraatia</p>	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;</p> <p>2) väärtustab demokraatlikke vabadusi, tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;</p> <p>3) eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni;</p> <p>4) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. Teab ja oskab kasutada mõisteid: <i>demokraatia</i>,</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd: Riik. Riigikord. Õigus ja õigussüsteemid. Kohtupidamine Eestis. Kohtuistung rollimäng. Kohtuvõimu sõltumatus. Maailma riigid ja nende riigikorrad.</p>

	<p><i>autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik;</i></p> <p>5) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;</p> <p>6) teab, kuidas kujunes ja toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.</p>	
	<p>Teema: Kodanikuühiskond</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus;</i></p> <p>2) iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;</p> <p>3) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi;</p> <p>4) analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi;</p> <p>5) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus;</i></p> <p>6) algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.</p>		<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse.</p> <p>Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.</p>
	<p>Teema: Meedia ja teave</p>	
<p>Õpilane:</p> <p>1) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;</p> <p>2) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastatus, reklaam ja plagiaat;</i></p> <p>3) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;</p>		<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus.</p> <p>Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon. Süvavõltsing, infomüra</p> <p>Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahekord, tulud ja kulud meedias).</p>

	<p>4) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;</p> <p>5) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust;</p> <p>6) viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.</p>	<p>Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.</p>
	Teema: Rahvusvahelised suhted	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust;</p> <p>2) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on, EL, NATO;</p> <p>3) teab EL liikmesriike;</p> <p>4) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmelisusest;</p> <p>5) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;</p> <p>6) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid.</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Eesti EL liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p> <p>Rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelises organisatsioonides. NATO, Euroopa Liit. Selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid.</p>
9. klass	Teema: Meedia ja teave	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus</i>, <i>ajakirjandusvabadus</i>;</p> <p>2) mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks. Oskab vahet teha professionaalsel ja muul meedial. Oskab vahet teha eri tüüpi meediasisul. Selgitab, mis on ajakirjandus;</p> <p>3) teab ajakirjanduse rolli avaliku arvamuse kujundamisel;</p> <p>4) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;</p> <p>5) tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas valeuudist ära tunda;</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Eri tüüpi meedia: avalik-õiguslik, era-, sotsiaalmeedia; poliitiline meedia.</p> <p>Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine. Infosõda, valeuudis, süvavõltsing, tehisintellekt; sisuturundus, poliitiline propaganda.</p> <p>Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon.</p> <p>Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommerts-reklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud meedias).</p>

	<p>6) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid: <i>valeuudis, infosõda, vaenukõne, sõnavabadus</i>;</p> <p>7) iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu piiride seadmist ning ületamist;</p> <p>8) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, ajakirjanduseetika</i>;</p> <p>9) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet, <i>reklaam</i>;</p> <p>10) teab reklaami funktsioone ja liike;</p> <p>11) orienteerub infokeskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;</p> <p>12) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid: <i>kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</i>;</p> <p>13) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>autoriõigus, autorivastutus ja plagiaat (intellektuaalomandi kaitse)</i>;</p> <p>14) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.</p>	<p>Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine. Autoriõiguste kaitse.</p>
	<p>Teema: Ühiskonna sotsiaalne struktuur</p>	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, identiteet</i>;</p> <p>2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;</p> <p>3) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus</i>;</p> <p>4) väärtustab sotsiaalset sidusust;</p> <p>5) väärtustab sotsiaalset õiglust;</p> <p>6) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;</p> <p>7) teab ja oskab kontekstis kasutada mõistet <i>mitmekultuurilisus</i>;</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas (soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.) rahvastikunäitajad, rände mõju kaasaja ühiskonnale</p> <p>Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.</p> <p>Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.</p> <p>Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid. Sallivus.</p>

	8) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.	
	Teema: Ühiskonna institutsionaalne struktuur - avalik sektor, erasektor, kolmas sektor	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus</i>; 2) selgitab avaliku sektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 3) selgitab avaliku konkursi tähtsust; 4) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>erasektor, eraettevõtte</i>; 5) selgitab erasektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 6) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus, vabakond</i>; 7) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi; 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris. 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).</p> <p>Erasektor kui kasumile suunatud sektor.</p> <p>Kolmas sektor kui mittetulundussektor.</p> <p>Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p>
	Teema: Ühiskonnaliikmete õigused	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i>; 2) tunneb inimõigusi märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm); õppija teab, millised on peamised inimõigused (sh lapse õigused) ning kus need on sätestatud; 3) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega; 4) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.</p> <p>Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.</p> <p>Lapse õigused, kohustused ja vastutus.</p> <p>Õigused ja kohustused perekonnas.</p> <p>Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.</p> <p>Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.</p>

	<p>5) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;</p> <p>6) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i>;</p> <p>7) teab, millised on laste ja vanemate õigused ja kohustused perekonnas;</p> <p>8) tunneb lastekaitse põhimõtteid, kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;</p> <p>9) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi;</p> <p>10) teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks kriisiolukorras peab tegema.</p>	
	<p>Teema: Demokraatia</p>	
	<p>Õpilane:</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal</i>;</p> <p>2) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, võrdleb demokraatiat ja diktatuuri;</p> <p>3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;</p> <p>4) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;</p> <p>5) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;</p> <p>6) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus</i>;</p> <p>7) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid;</p> <p>8) väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega</p>	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.</p> <p>Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.</p> <p>Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.</p>

	<p>arvestamist, igäihe võrdsust seaduse ees);</p> <p>9) käitub demokraatia põhimõtete järgi.</p>	
	<p>Teema: Eesti valitsemiskord</p>	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus</i>; 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart); 3) suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades; 4) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>õigusakt</i>; 5) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; 6) oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT); 7) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus, kodanik, alaline elanik</i>; 8) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; 9) väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust; 10) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond</i>; 11) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>valimised</i>; 12) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana; 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p>

	<p>13) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on;</p> <p>14) nimetab Eesti parlamendi-erakondi;</p> <p>15) teab Euroopa Liidu liikmesusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.</p>	
	<p>Teema: Kodanikuühiskond</p>	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaihendus</i>; 2) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi; iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel; 3) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus, kodanikualgatus</i>; 4) teab, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; 5) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; 6) oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi. 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Sotsiaalne ettevõtlus.</p> <p>Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.</p> <p>Käitumine kriisioludes.</p>
	<p>Teema: Majandus</p>	
	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i>; 2) iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; 3) kirjeldab erinevate majandussüsteemide tunnuseid ja toimimist; 4) teab majanduse toimimise põhijooni; 	<p>Mõisted, õppesisu ja praktilised tööd:</p> <p>Majandussüsteemid. Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.</p> <p>Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p>

	<p>5) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i>;</p> <p>6) selgitab maksustamise eesmäärke, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;</p> <p>7) eristab otseseid ja kaudseid makse;</p> <p>8) tunneb eelarve koostamise põhimõtteid;</p> <p>9) teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg, tööandja, töövõtja, tööleping, ümbrikupalk, CV</i>;</p> <p>10) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul;</p> <p>11) teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;</p> <p>12) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;</p> <p>13) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;</p> <p>14) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>bruto- ja netopalk, laen, investering, inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</i>;</p> <p>15) oskab arvutada netopalka;</p> <p>16) teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta ning tarbib säästlikult;</p> <p>17) oskab koostada oma eelarvet, analüüsib inimeste tarbimiskäitumist;</p> <p>18) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju.</p>	<p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus.</p> <p>Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p> <p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised.</p> <p>Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>
--	--	---